

LABĘĆ (60) *sb m*

łabęć (58), **łabędź** (2) *SkarŻyw*.

a jasne (w tym 2 r. błędne znakowanie).

sg *N* łabęć (34). ◇ *G* łabęcia (1). ◇ *D* łabęciowi (1). ◇ *A* łabęcia (5). ◇ *V* łabęciu (1). ◇ *I* łabęci(e)m (2). ◇ *pl N* łabęcie (6), łabęciowie (1) *ActReg*. ◇ *G* łabęci (5), łabęci(o)w (2); -i *KlonFlis*: -(o)w *BielKron*; -i : -(o)w *RejAp* (2 : 1). ◇ *D* łabęcio(o)m (1). ◇ *I* łabęciami (2) *RejWiz*, łabęciami (1) *KlopŻal*.
Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVII(XVIII) – XVIII w*.

1. *Zool. Cygnus Bechts. (Rost); bardzo duży ptak z rodziny kaczek (Anatidae) o długiej szyi przegiętej do tyłu. W Polsce występują trzy gatunki; cygnus Murm, Mymer¹ Mącz, Calag, Calep, Cn; olor Murm, Mącz, Calag, Calep, Cn (53) : Labęć to ma z przyrodzenia/ Iż gdy pozna czas zemrzenia: Nigdy záfmucon nie bywa/ Ale łodko bárzo śpiewa. BierEz O3, O3 [2 r.], O3v; Murm 85; Mymer¹ 25; Socrates wefnie widział ano mu przyniešiono od ołtarza boginiy Veneri [...] łabęcia zwyciągnioną łziją aż doobłokow łięgaiąc nošem do nieba [...] Ktory to łabęć był tak pięknego głófu iż też ku połuchaniu włzitek ſwiat pobudzał. BielŻyw 79; RejZwierz 125 [2 r.], aa4v; gdy trudny przyftęp miał do niey [Jowisz do Ledy]/ przemienił fie w Lábęciá *BielKron* 21v; Miedzy ptaki ktore máią páznogięć dłuźszy w tyle niż ná przodku nie iedzcie/ iáko [...] Norek/ Lábęć [herodium ac cygnum et ibin *Vulg Dput* 14/16]/ Dudek/ Nietoperz/ y ine tákie. *BielKron* 36v, 24, 277v *marg*; *Mącz* 76a, 157b; *SienLek* 7v, 246v, Xxx2v; *BudBib* I 59d *marg* [2 r.]; *StryjWjaz* A3; *Calag* 428b; *KlonŻal* A4 [3 r.], A4v [2 r.]; *Calep* 282b, 728b; *KlonFlis* Cv.*

W porównaniach (7): *Mącz* 264a; *RejAp* 94v; *SkarJedn* 326; *SkarŻyw* 113; IAKo wćielźny Lábęć przy łzumiácej wodzie/ Załofnie śpiewa ſwoiey ołtátniey przygodzie Tkże wdzięczna Mátká ma [...] śpiewác Pánu piołnki przedłię roskazáła *WisznTr* 15; W záiemnie y z Zádorą; iáko Lábęć ślicźny Płynąc Sreniáwáá łpráwił poźytek niezlicźny. *PaxLiz ktv*; *PudłDydo* A4v.

Przysłowie: Nie pomoże nie Gáłce choć z Lábęciami pływa/ Przedłię miedzy białemi náłzá Gáłká ſiwa. *RejWiz* 98.

Wyrażenia: »biały, jasny łabęć« [szyk 3 : 1] (3 : 1): *SkarJedn* 326; *SkarŻyw* 113; Do miłóšci/ [...] / Siáđź (*errata*) Wśiáđź (-) ná łwóy wóz vzłocony/ Białym łabęciom zwierzony. *KochFr* 96; Y ptak lotem łkóry Ze mnie fie sftał ták ślicźny/ iż ſniegu białego Iáłnošć ma/ przenałzáła łabęciá iáłnego. *GosłCast* 19.

[»czarny łabęć«: á rzadka [bywa] zgodá myędzy gładkošciá/ á czyſtošciá/ á ták rzadka/ iáko rzadko czárneho łabęciá małz vźizeć. *LorichKosz* 66 (*Linde*).]

»łabęć domowy« (1): Ná teyże rzece [*Tarnešis*] trzy áłbo czterzy tyłiące Lábęciow domowych chowánych záfwdzy widać. *BielKron* 277v.

Przen: Pozytywnie o człowieku (5) : [*Sokrates o synu Platona*] toć ieſt ten łabęć, kthory mi ieſt z Achademiey od bogini Veneri przyniešion. *BielŻyw* 79; możecie mnie nędźną gęš [łumaczenie czeskiego nazwiska „Hus”] do czáłu zátráćić/ ále ſiáá Lábęci po mey łmierci náłtánie/ ktorzy ielcźce iáłniey będą rozłzyrząc tę prawdę Páńłką *RejAp* 94v, 94v, Ffv; Symeon Lábędz biały napiękniey przed ſmierciá śpiewáiący. *BielŻyw* 113 *marg*.

a. *Wyobrażenie plastyczne łabędzia (1)* : zową ie [działa] od fwyoh znákow/ iáko ná ktorým známie ftoi wyláne [...] iefli Smok /álbo Lew/ álbo Łábęć/ álbo bázylifzek/ tedy ie thák zową od známion. *BielSpr* 74v.

b. *Nazwa herbu (4)* : *StryjWjaz* B3v; to był potym wyrzucił ná oczy Stániław Cwikła Herbu Łabęć/ Wawrzyńcowi Zarębie [...] iáko on zá podárkami był Krolewłkim/ y Koronnego woyská zdraycą *StryjKron* 572; *GórnRozm* L4; *SarnStat* 990.

2. *astron. Nazwa gwiazdozbioru w północnej części nieba (6)* : TEEn ptak ieft łabęć biały/ nie práwie wielkimi Nie názbyt téż gwiazdami przyodżian ciemnymi. *KochPhaen* 11; TVż ieft y prędki Orzeł łabęćią pomnieyfy/ Ale wiátry pobudzác/ żaden gwałtownieyfy. *KochPhaen* 12, 11, 12, 21, 23.

3. *n-pers (1)* : Ale externa exempla niewspominaiąc mamy domestica. Iako wiele Familyi zinąd do nas przyszło, Łabęciowie, Gostinscy z Wierzbna y inszy. *ActReg* 24.

HJ